

Frans Hagnaars en de “duivel in de kerk”

Herinneringen aan een man die vanaf zijn geboorte (1892) tot aan zijn ongelukkig einde (1966) nauw met de Sint-Martinuskerk verbonden is geweest.

Tijdens de periode waarin hij in de kerk als (kunst) schilder werkzaam was, tijdens de grote restauratie (1961-1962) en de installatie van het orgeloksaal en het Timpe-orgel (1963-1966), heb ik hem vaak mogen spreken.

Hij vertelde hoe hij als jongetje aan een touw door de dakluiken omlaag werd gelaten om daar, vanuit de dakgoot, de vele luiken en posten een verblijf te geven.

In 1912 heeft hij meegeholpen bij het overbrengen naar de nieuwe Quirinuskerk van o.a. het kostbare orgeloksaal uit 1643. Mogelijk van een Noord-Brabantse schrijnwerker, zeker niet van de vaak vermelde, maar reeds in 1624 gestorven Antwerpse Hans Colijns de Nole. Nadat de originele bronzen doopvont uit 1549 (zeer waarschijnlijk begraven tijdens de beeldenstorm van 1580) in 1920 werd opgegraven, werd Frans als kunstschilder maar ook als beeldhouwer betrokken bij de restauratie van de doopvont.

Mogelijk heeft hij toen als dank het oude Christusbeeld gekregen dat hing op de plaats van de huidige preekstoel en dat wegens ernstige ouderdomssporen bij de verhuizing in de kerk is achtergelaten. Hij heeft dat beeld bij de grote restauratie van 1961-1962 aan de kerk geschonken. Het beeld werd gerestaureerd, het vermolmde kruis werd vervangen. Dit Christusbeeld, mogelijk daterend uit de 13^e eeuw, siert nu de consistorie.

Tot aan deze restauratie heeft Frans schilder- en beeldhouwlessen verzorgd in het koor. Dat was toen, wellicht vanwege het behoud van de warmte, door een houten wand van het kerkship afgescheiden.

Bij deze restauratie was hij ook de officiële schilder. Hij schilderde de doophekken en de twee nieuw gemaakte beeldjes. Kort daarna werd het orgeloksaal opgebouwd, in 1967 gevolgd door het Timpe-orgel. Hieraan heeft Frans al die jaren talloze maanden gewerkt. Speciaal voor de weergave van het marmer heeft hij studiereizen ondernomen naar diverse fraaie Belgische kerken. Dat betekende in die tijd heel wat!

Frans was een zeer bescheiden mens. Toch heeft hij me eens te kennen gegeven dat hij niet blij was toen hem bij de officiële inwijding van de kerk, op zaterdag 15 december 1962, een heel bescheiden stoeltje helemaal achterin de kerk was toebedeeld.

Hij was ook niet blij, zelfs enigszins verbolgen, toen ik hem sprak kort na het interview van 13 mei 1964 en het verschijnen van het hiernavolgende krantenartikel in het Brabants Nieuwsblad van 16 mei 1961. Hij was een zeer gelovig katholiek. De Martinuskerk was zijn levenswerk. Zo heeft hij maandenlang, op zijn rug liggend op een steiger, millimeter voor millimeter de onderkant van het orgeloksaal geschilderd en dat was bepaald niet om de kerk een duivel na te laten.

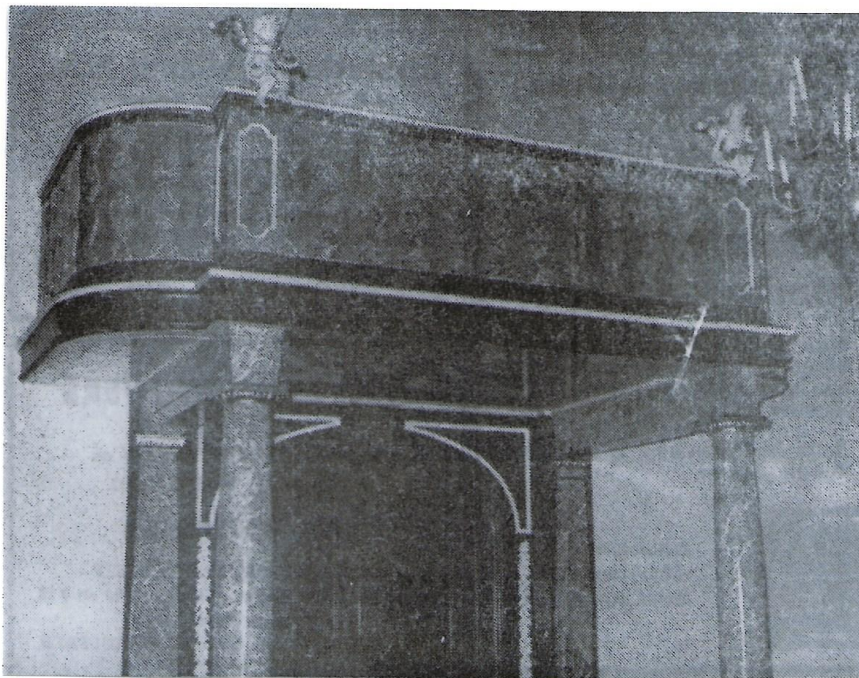
Misschien mogen we zo af en toe, bij het betreden van de kerk, nog eens aan Frans Hagnaars terugdenken.

Edu de Goffau, mei 2026

ER ZIT EEN DUIVEL IN DE *16 mei 1964, interview van 19 mei 1964* St. MARTINUSKERK

De heer Frans Hagnaars in volledige concentratie bij het marmere van de laatste kolom. „Je moet erop werken, dat het marmer wordt en niet langer verf is.”

Er zit een duivel in de St. Martinuskerk en Frans Hagnaars heeft hem gemaakt. Duidelijk is de boze geest te zien tegen de onderzijde van de orgelgalerij. Zijn hoorns wijzen in de richting van het koor, woedend omdat daar het altaar verdwenen is, dat hij eeuwenlang heeft bedreigd met zijn wanstaltige grijparmen. Die armen als tentakels strekt hij nu - het lijkt onmachtig - uit boven het hoofd van de argeloze bezoeker, wanneer die het waagt langs de oude hoofdingang onder de toren de Hervormde kerk van Halsteren te betreden. Misschien is dat wel de reden, dat niet veel mensen meer gebruik maken van die ingang. Of is het soms toeval, dat de bezoeker de onlangs gerestaureerde kerk door de zij-ingang aan de Dorpsstraat pleegt binnen te komen? Het kán zijn en als verklaring zou een nuchter man, die zo geen weet heeft van wat zich op het bovennatuurlijke vlak kan afspelen, onmiddellijk aanvoeren, dat het gemakkelijker want korter is om die poort te nemen. Ook dit kan waar zijn. Edoch, wanneer er bovennatuurlijke machten in het spel zijn . . .

Is het dan misschien ook toeval, dat die duivel in de kerk zit? Goed, Frans Hagnaars beweert, dat hij het wezen niet met opzet geschilderd heeft en wanneer hij dat met de duim in zijn palet verklaart, zal niemand het wagen aan zijn woorden te twijfelen. Hij had gewoon de opdracht om van hout marmer te maken met zijn penselen en penseeltjes, met zijn verfjes en met zijn ervaring van een mensenleven. Dat hij daar in het vuur van zijn monnikenarbeid een duivel mee geschaperd heeft, is hem zelf niet eens opgevallen. En is dát dan te verklaren? Neen, tenzij men - als een middeleeuwer - in een zich duidelijk manifesterende duivelse macht gelooft.

Middeleeuwer Frans Hagnaars marmert in „zijn” kerk

Wel, men moet middeleeuwer zijn, wanneer men Frans Hagnaars opzoekt, want hij is het zelf ook. Zijn leven is innig verweven met de St. Martinuskerk, waarin hij al werkte toen die van de katholieken was. Nu werkt hij er weer in en het maakt voor hem weinig verschil, dat het gebouw eigendom is van de Hervormde Gemeente. Drie maanden lang werkt hij nu al dag in dag uit aan het beschilderen van het voetstuk dat klaar is om het orgel, onderhanden bij de restaurateur, te gaan tersen. Het is in 1964 natuurlijk onzin om zoveel tijd te besteden aan het schilderen van een niet eens zo grote orgelgalerij met een paar zuiltjes. Elke huisschilder kan het heel wat vlugger.

Maar de heer Hagnaars is geen huisschilder uit de twintigste eeuw, al verstaat hij dat ook. Hij is een man uit de middeleeuwen en nog wel een, die het „levet scone” conscientieus als een gebod in zijn blazoen heeft geschreven.

Studeren, ondanks 71 jaar

Elke minuut van de dag zoekt hij de schoonheid waar zij is en tracht haar dan weer te geven. Een voorbeeld daarvan is het „marmeren” van de orgelgalerij. Het lijkt niet eenvoudig, het beschilderen van hout zodanig dat het marmer wordt. Het is ook niet eenvoudig. Hij heeft er een mensenleeftijd over gedaan om het te leren, als je dat werkwoord hier tenminste kunt gebruiken, want hij studeert nog steeds. Ondanks zijn 71 jaren. Wanneer hij in een andere stad komt, zoekt hij eerst een kerk op, waar hij mooi marmerwerk weet. Dat bestudeert hij met hart en ziel en gaat dan pas tevreden naar zijn huis in de Halsterse Dorpsstraat. En een volgende keer gaat hij weer eens naar echt marmer kijken om „de slag” te bestuderen; dat is de structuur van het hardsteen.

Terug

Zijn eerste penseelstreken zette hij op de Ambachtsschool te Bergen op Zoom, toen hij de cursus volgde voor de nijverheidsacte Ne. Dat marmerschilderen werd toen nog gevraagd op het examen, de laatste jaren niet meer. „Maar het komt terug, hoor”, zegt de heer Hagenaars zelfverzekerd. „De architecten waren er zo’n dertig jaar geleden op tegen, dat er van hout marmer gemaakt werd, maar ze komen er op terug”.

Nu nog

De allereerste beginselen leerde hij eigenlijk van zijn vader, die het vak schilderen nog in Breda had opgedaan in de vorige eeuw. Omdat de zoon dat marmerschilderen wel aardig deed en er kennelijk idee in had, mocht hij naar de Bergse Ambachtsschool. Natuurlijk alleen in de avonduren, want overdag hield hij in het schildersbedrijf van zijn vader een knecht buiten de deur. Overdag schilderde hij dus gewoon deuren en kozijnen en daklijsten, maar in zijn vrije tijd ging hij op in de schilderkunst. Niet alleen het marmeren had daarbij zijn warme belangstelling, ook het maken van tekeningen en schilderijen was iets, waarvan hij zich helemaal geven kon

toen al, op veertienjarige leeftijd, en nu nog.

Adoratie

Wat later leerde hij de kunstschilder G. van Raemdonck uit Antwerpen kennen, nu 74 jaar oud. Zijn adoratie voor hem is grenzeloos. „Die man heeft mooie dingen gemaakt! Maar hij zou niet kunnen maken wat ik nu maak”, zegt Hagenaars, eenvoudig omdat het marmeren een specialiteit is. „Maar van hem heb ik geleerd wat kunst is en wat niet”. En dat is ongelooflijk belangrijk voor een schoonheidminnend man.

Edelambacht

En intussen speelde hij knecht in de zaak van vader. Maar twintig jaar lang gaf hij ook ’s avonds nijverheidsonderwijs op de Bergse Ambachtsschool en 24 jaar was hij enkele avonden in de week leraar aan de teken- en schildersschool te Steenberg. Toen hij doof werd ging het niet langer, doch enige tijd later kon hij zich toch weer wijden aan de opvoeding van de leek tot kunstminnende. Hij werd de artistiek leider van Brabants Edelambacht, een instituut, dat door dokter Ensink, de Bergse bioloog dr. Grijns en de heer Kostermans in samenwerking met de heer Hagenaars was opgezet om de oude en de jonge mens in te wijden in de geheimen van de beeldende kunst. Frans Hagenaars is nog steeds de enthousiaste leraar en het aantal leerlingen, dat thans twee avonden in de week uit Halsteren en omgeving bij elkaar komt in de kelder van huize „De Beek”, werkt alleen maar stimulerend op hem.

Ambachtelijk

Frans Hagenaars heeft het altijd druk. Als hij niet in opdracht werkt, dan heeft hij wat voor zichzelf te doen. Al was het alleen maar het zoeken naar de schoonheid. Dat is waarschijnlijk ook het voornaamste bij zijn wandeltochten, waarbij het feit dat hij rustig een tocht van zestig kilometer maakt in de schaduw komt te staan. Hij maakt van zijn werk geen artistiek probleem, zoals zoveel jongere kunstenaars dat doen. Hij beoefent de kunst ambachtelijk en is dus daarin precies gelijk aan de middeleeuwen, die ons zoveel

prachtige gebouwen hebben nagelaten zonder te beseffen dat het mooi was wat zij maakten. Hij verstaat het vak als weinig anderen en werkt misschien daarom met zoveel toewijding en plezier.

Geen betere

Neem nu die orgelgalerij. Hij kreeg de opdracht van architect J. Holbein van de Rijksgebouwendienst, omdat men geen betere marmerschilder kon vinden. Zo kon hij zich weer wijden aan de kerk, die 'n deel van z'n leven geworden was op het ogenblik dat hij als jong knaapje de dakkapellen moest schilderen, omdat een volwassen man te groot was om door de smalle opening naar buiten te gaan en staande op het dak, vastgehouden door een touw om zijn lenden, zijn werk te doen. De architect had wat wensen naar voren gebracht en Frans Hagenaars voerde die uit, strikt volgens de opdracht, al was hij het er zelf niet altijd mee eens. Eerst bereidde hij zich geducht voor. Hij ging vorige zomer naar de kerk van O.L. Vrouw ten Hemelopneming en de dom te Mechelen, naar de St. Jacobuskerk te Antwerpen, alleen om het marmerschilderwerk te bestuderen. En toen begon hij in de kerk, waar het geroezemoes van de andere restaurateurs langzaam verdwenen was.

Centimeters

„Je moet er zoveel mogelijk op werken, dat het steen wordt en niet langer verf is”. Met deze instelling begon hij aan de eerste vierkante centimeters. De onderkant van de galerij moest tot witte bress, een Carrara-marmer, gemaakt worden. En toen schilderde hij daar per ongeluk de duivel. Hij had zich namelijk tot taak gesteld om van die onderzijde een stuk marmerplaat te maken, dat was samengesteld uit twee platen, die overlans van elkaar gezaagd waren en dus, naast elkaar gelegd, links en rechts hetzelfde maar tegengestelde beeld te zien gaven. Zo gebeurde het, dat, toen hij zonder het te weten één arm van „de duivel” geschilderd had, er automatisch aan de andere kant een bij kwam.

„Zijn” kerk

De twee grote kolommen en de platte pilasters tegen de muur ter weerszijden van de deuren werd in rood (rouge royal) gemarmerd, evenals de balusters, die de balustrade voor het orgel zullen vor-

men. Andere onderdelen en de achtergronden voor de albasten guirlandes naast de deuren werden prachtig diepgroen marmer (vert de mer) en hier en daar heeft hij ook met bladgoud gewerkt. Dat gebeurde onder meer bij de twee engeltjes, die, de een vioolspelend en de ander liederen zingend uit een boek, de barokke bekroning vormen van de balustrade.

Alleen in de stille kerk vormt hij nu al maandenlang adertje na adertje. Het zijn niet alleen de opdracht of de liefde voor het werk die hem drijven. Het is ook de kerk. Frans Hagenaars is een deel van de kerk, net als het kruisbeeld in de consistoriekamer of het gouden IHS-reliëf in het plafond van het koor. Hij kan met zoveel liefde over zijn werk en „zijn” kerk spreken, dat de bezoeker verbaasd staat. Deze is er immers aan gewend kernproeven, ruimtereizen, ontwapening en topperleg als dagelijks geestelijk voedsel tot zich te nemen, terwijl de wereld rondom hem verplastic-t. Maar in de St. Martinuskerk is de klok teruggezet en de tijd stil blijven staan.

Een beeld van de orgelgalerij, bekroond door de twee engeltjes. Op de voorgrond de twee kolommen, tegen de muur ter weerszijden van de pilasters, daartussen de twee albasten guirlandes op een achtergrond van zeegroen marmer. Bovenaan tegen de muur zal het hoge orgel geplaatst worden, dat nog wel een jaartje bij de restaurateur zal moeten blijven.

Kunstschilder en wandelaar

F. Hagnaars (74) bij oversteken gedood

HALSTEREN. - Vrijdagmiddag om ongeveer half vier is de 74-jarige Halsterse kunstschilder Frans Hagnaars bij het oversteken van de Steenbergsestraat in zijn woonplaats door een vrachtauto aangereden en vrijwel op slag gedood. Het ongeluk gebeurde op de beruchte kruising van de Schoolstraat naar de Wouwseweg.

De heer Hagnaars stak op de fiets de weg over en werd gegrepen door een vrachtauto, afkomstig uit Stellingen, die uit de richting Bergen op Zoom kwam. De overledene, die niet gehuwd was, stond plaatselijk bekend als kunstschilder en artistiek leider van Brabants Edelambacht. Hij is leerling van o.a. George van Raemdonck en is leraar geweest aan de Ambachtsschool te Bergen op Zoom en de Tekenschool te Steenberg. Zijn leven is innig verweven geweest met de St.

Martinuskerk te Halsteren, waaraan en waarin hij veel heeft gewerkt. In 1964 heeft hij zich nog verdienstelijk gemaakt als marmerschilder in deze kerk, die toen een algehele restauratie onderging. Frans Hagnaars had het métier voortreffelijk onder de knie en was dan ook een echte ambachtelijke beoefenaar van de schilder- en tekenkunst. Zo kon hij leiding geven bij de cursussen, die het Brabants Edelambacht organiseerde in de kelders van Huize De Beek. In de streek is de heer Hagnaars vooral in wandelkringen bekend om zijn, gezien zijn leeftijd, formidabele prestaties. Verscheidene malen heeft hij de 75 kilometer lange wandeltocht Vlissingen Bergen op Zoom met gemak uitgelopen en dit jaar heeft hij voor het eerst deelgenomen aan de Vierdaagse in Nijmegen. Verder liep hij bijna wettelijk wandeltochten in de omgeving.

F HAGENAARS

†

Ter gedachtenis aan

Franciscus Martinus Michiel Hagnaars

geboren te Halsteren 28 augustus 1892 en aldaar door een noodlottig ongeval overleden 4 november 1966, nog gesterkt door de H. Genademiddelen der Kerk. Op het St. Quirinus kerkhof in Halsteren begraven.

Moge hij, die op aarde van de schoonheid van de natuur, van de muziek, van de schilderkunst heeft genoten en bewonderd, nu genieten van God's heerlijkheid. Die als Schepper van het heelal zoveel mooi's heeft weggelegd voor de mensheid. Wij vrouwen hierop omdat Frans met zijn talent tot lof en eer van God heeft gezongen en gewerkt, omdat hij vriendelijk en minzaam was voor iedereen, zodat hij levensvreugde wist te scheppen onder ons mensen. Wij willen hem graag erkennen en indachtig zijn in ons gebed.

Dierbare Zus en Broer, ons leven is een samenspel en een samenwerken geweest. De harde dood bracht hieraan een einde, maar ik dank U voor Uw hulp en Uw zorg, waarmede gij mijn leven hebt omringd. Ik zal voor U bidden, dat God U helpt en weest mij indachtig in Uw gebed. God, de Heer, zij geprezen!

6

Uw welgemeende belangstelling bij de begrafenis van onze dierbare Broer, Oom en Oudoom

FRANCISCUS HAGENAARS

hebben wij ten zeerste gewaardeerd en zeggen U daarvoor onze oprechte dank.

J. P. C. HAGENAARS

M. A. A. HAGENAARS

Familie P. HAGENAARS-GEERS
en kinderen

Halsteren, november 1966

HALSTEREN

Fr. Hagenaars begraven

Onder grote belangstelling is dinsdag het stoffelijk overschot ter aarde besteld van de heer Frans Hagenaars, die vorige week ten gevolge van een verkeersongeluk overleed. Bij de begrafenis waren aanwezig veel vrienden van de kunstschilder, mensen van Brabants Edelambacht, voor welke instelling hij velen heeft ingewijd in de geheimen van de beeldende kunst, mensen van de wandelsportvereniging De Gazelle, die in hem zo'n bijzonder lid hadden, en het bestuur van de Nederlands Hervormde Gemeente, voor wie hij zo'n onvervangbare bijdrage heeft geleverd voor de restauratie van de St. Martinuskerk. Het was dit kerkgebouw waaraan hij als het ware zijn hele leven heeft gegeven en waarvoor hij van onschatbare waarde was toen het geheel werd gerestaureerd. Op de foto ziet men de stoet trekken voorbij „zijn“ kerk, zo typisch half achter het gemeentehuis gelegen.

heeft Halsteren in de drie gespeelde wedstrijden twee overwinningen behaald. Het eerste elftal was vrij, terwijl Halsteren 2 thuis van Baronie 4 met 1-2 verloor. Halsteren 3 behaalde echter in Bergen op Zoom bij RKFC 3 een sprekende 0-9 overwinning, terwijl Halsteren 4 in N.-Vosmeer tegen NVS 3 tot een 1-4 overwinning kwam.

Burg. Stand. - Geboorten: Wilhelmina, d.v. M. Verraes-Bosman; Adrianus, z.v. M. de Bakker-Uijtdeuwilgen; Paulus, z.v. A. van de Riet-Uijtdeuwilgen; Johanna, d.v. P. de Keijzer-Pooters; Johannes, z.v. J. Janssen-Karremans; Adrianus, z.v. J. de Krom-vanden Boom.

Huwelijksaangiften: J. Heijnen, 22 jr, Steenberg, en M. Raats, 18 jr; Fr. Tielen, 23 jr, Rucphen, en P. van Haperen, 22 jr.

Huwelijken: W. Klijn, 23 jr, Bergen op Zoom, en H. Maas, 23 jr.

Overlijdens: Catharina IJzermans, 85 jr; Franciscus Hagenaars, 74 jr.